

Буйны выйгрыш

У нядзелю ранкам спіш і адчуваеш, што дзень гэты не такі, як усе дні тыдня. Гэта — выходны, і таму у галаву ўжо лезуць іншыя, адметныя ад будзённых думкі, а душу агортваюць святочныя адчуванні. У нядзелю звычайна чакаюць цябе цікавыя з'явы. Вось хоць бы латарэя. Сёння, пэўна ж, табліца выйгрышаў ашчаслівіца тысячи людзей, і хто запэўніць, што ў гэтым ліку не апынецца і мая асоба? Новая думка адразу праганяе сон, я ўскокваю і, накінуўшы хатняе адзенне, выходжу на двор. Але ў скрынцы на дзвярах яшчэ пуста — гэтыя сувязісты ніколі не спяшаюцца, калі вельмі чакаеш іх. Трошкі маркотна ад першага расчаравання, але нішто. Калі вельмі хочаш стаць уласнікам «Волгі» ці «Масквіча», дык мусіш ужо без скаргаў пратрываць якіх пару гадзін.

А ў небе tym часам ужо дужаецца сонца з густой замесью хмар, і на зямлі то праімчыцца іх ценъ, то нахлыне спякота. Шуміць, пляскае лісцём малады садок, шапацяць агародныя грады. За рэдкім невысокім шчыкетам, у суседзяў на лаўцы ўжо дыміць люлькай дзядзька Пракоп. Гэты пажылы чалавек, худы, але шырокаплечы, з учэпістымі працаўітымі рукамі. Ён 30 год пражыў на чужыне, адкуль вынес тую ж беднасць, з якой і ехаў туды, кучу невясёлых успамінаў і новае прозвішча «Пракоп-амерыканец». Я падыходжу да шчыкету, бяруся за яго дашчатыя вастракі і вітаюся.

— Адпачываем, значыць? — кажа дзядзька Пракоп, прыплюшчваючы ад дыму сваё запалае вока.

— Ды ўжо ж, — згаджаюся я. — Выходны. Газет чакаю: латарэя павінна быць.

— А-а, — зразумеўшы, цягне дзядзька. — Выйграць, значыць, жадаеш?

— Ды не шкодзіла б «Волгу» там ці «Масквіча» ў горшым выпадку.

— Ну, вядомая справа. Унук мой аж дзесяць білетаў набыў, — паведамляе дзядзька Пракоп, нерухома абапёршыся на калені вузлаватымі рукамі. І раптам ён выпростаеца, нібы ўсхопліваеца ад чаго, вымае з роту аздобленую меддзю люльку, і на твары яго з'яўляеца захапленне.

— Гэ, вось, хлопец, да ўспамінаў прыйшло. Ужо колькі год, як зусім забыўся на гэтую гісторыю, а ты вось напомніў. Зухаватая, браце, гэта гісторыя там, у Амерыцы, здарылася. Ты часам не спяшаешся? — пытаеца ён у мяне, і па яго жывавых вачах, якія быццам бы загарэліся на кашчавым голеным твары, я здагадваюся, што гісторыя сапраўды, мусіць, цікавая, бо ўжо вельмі хоча расказаць мне яе гэты чалавек.

— Гэта браце я тады маладзейны быў і ў гаражы адным працаваў у гэтых Штатах — хай ім пекла без дна. Работа простая — мыць гразь, выціраць плямы, качаць бочкі з бензінам, заліваць масла. І там жа, у нас, працаваў механік — містэр Пік. Гэта быў такі ж наёмны працаўнік, як і ўсе мы, рабочыя гаража, але трymаў ён сябе крышачку гэтак з гонарам — механік усё ж! І хоць у яго, як і ў нас, запэцканыя рукі па локаць, але меў чалавек свой домік на ўскраіне, куплены ў растэrmіноўку, святочны гарнітур, радыёпрыёмнік і нават старэнкі двухмесны «Форд». Да таго ж гэты містэр Пік быў працавіты, як вол, памяркоўны, бы старая ўдава, і скupы, як банкір. Ужо ён куфля піва не вып'е без дай прычыны. А сам такі чорны, як цыган, маленькі, тоўсты і вельмі вяртлявы. Дык вось я і хачу расказаць, як адна тамашняя латарэя спарахніла лёс гэтага чалавека.

Уся справа, памятаю, пачалася аднойчы ў нядзелю. Містэр гэты раніцою выйшаў на вуліцу, дзе ўбачыў цэлы гармідар газетчыкаў. Усе кryчалі пра выпуск грандлатарэі. Пік, аднак, адмахнуўся ад гэтае назолы і пайшоў у гарадскі

парк. Але і там вялізныя рэкламы заклікалі яго купляць латарэйныя білеты. У механіка чамусыці сапсаваўся настрой ад гэтых маляўнічых прызываў, і ён зайшоў у кафэ выпіць шклянку мінеральний вады. Але і там ужо ўсюды раскіданыя і расклененыя аб'явы навязвалі латарэю. Тады ён вярнуўся дадому, а жонка паведамляе яму навіну: заклікала радыё білеты купляць — выгадная справа. Пік ужо раззлаваўся і, насварыўшыся на жонку, запёрся ў бакоўцы. Але з ганку пастукалі ў дзвёры. Ён выйшаў адчыніць, і на яго сунуўся — хто думаеш? Адзін з гэтых крыкунуў назол, што білеты прадаюць. Ды з такім запалам стаў запэўняць чалавека ў выгадзе гэтай латарэі, так распінацца ў бескарыслівасці яе завадатараў, што містэр Пік неяк прамарудзіў і не зачыніў дзвярэй. А трэба табе сказаць, што калі не зробіш гэтага на першым слове, то потым ужо не ўдасца да канца гаворкі. Ужо гэта такі народ! Пакрысе прадавец білетаў улез у калідор, потым апнуўся ў прыхожай і, урэшце, — у бакоўцы механіка. Праз паўгадзіны містэр Пік ужо не пярэчыў, а, загіннатызаваны гаваруном, сядзеў насупраць яго і злосна маўчаў. А той усё расхваливаў гэтую справу:

— Вы падумайце, дарагі містэр: долар за білет, што вы страціце? А якія выйгрышы ў вашай перспектыве!!! Колькі пудоўных рэчаў, нават акіянскі паход! Мільённая штука, скажу вам, і білет на тое шчасце — адзін долар.

Скончылася, вядома, тым, што містэр Пік, які ўжо звыкся з думкай аб страце долара, купіў білет. Але прадавец не адчапіўся, пакуль не сунуў яму трэ. Пік маркотна паглядзеў на іх, пашкадаваў свае долары і, засмучаны, сеў чытатць тэхнічны часопіс.

Дзядзька Пракоп спяшліва хапаеца за сваю люльку, якая ледзь не пагасла, хуценка цмокae яе, там нешта сіпіць, і перад тварам з'яўляеца клуб шызага дыму. Дзядзька прагна зацягваеца разы са трэ — чалавеку, відаць, карціць курыць, але яшчэ больш хочаеца расказаць гэты цікавы ўспамін.

— I вось, братка ты мой, мінуў час — месяц ці два, не памятаю ўжо, і адбылася тая латарэя. Містэр Пік газет не

чытаў, увесь дзень корпаўся ў рухавіках і гэтую падзею прапусціў незаўважнай. Вядома, чалавек глядзеў на яе, як на баламутца, толькі шкадаваў сваіх трох долараў і ёсё бедаваў з прычыны такой страты. Мы, тым часам, жартуючы, супакойвалі яго: нічога, не бядуйце, маўляў, містэр Пік — трыв долары не вернуцца, затое «Санта Марыю» выйграеце (так называўся той карабель — самы буйны выйгрыш). Казалі так, а самі смяяліся ў души з гэтага сур'ёнага, скупога чалавека, які дапусціў гэткую трохдоларавую слабасць.

Але жонка ёсё ж прымусіла яго знайсці табліцу і праверыць білеты. Праверка адбылася ў нядзелю, гэта я ўжо добра памятаю. Памятаю, бо я тады сядзеў ад суботы галодны, злосны і без цэнта ў кішэні. І рантам паштоўка: містэр Пік тэрмінова запрашае да сябе на сямейны абед з прычыны сямейнай урачыстасці. Што, думаю, за дзіва гэткае? Пяць год працаўвалі разам — ніколі ў яго чарку віскі не выпіў, а тут — урачыстасць. І вось я ў містэра Піка. Там ужо народу багата — нашыя з гаража, інжынер, знаёмы чыноўнік, суседзі. У чым справа? Лагодны, радасны гаспадар паведамляе: на адзін яго білет выпаў выйгрыш — і думаеце што? Аўтаручка ці жавальная гумка? — Не! Сама «Санта Марыя». Усе дзівуюцца, віншуюць, глядзяць табліцу і той білет — сапраўды так. Наш аўтамеханік — уладальнік мільённага акіянскага парахода!

І вось для містэра Піка насталі дзівосныя дні. Ён перастаў ужо хадзіць на працу, на яго месца стаў другі, а гаспадар гаражу містэр Сландэр афіцыйна запрасіў механіка ў свае кампаньёны. Знаёмыя віншуюць, жонка робіць набыткі — у растэрміноўку і ў доўг. Усе гарадскія гандляры расчынілі дзвёры сваіх устаноў — калі ласка, бяры, як хочаш: наяўнымі, у крэдыт і нават дарма. Для мільянера нічога не шкада. Сам Пік, як звар'яцэлы, бегае па горадзе па нейкіх справах: афармляе дакументы на той карабель, ездзіць на тэлеграф, удакладняе, атрымлівае тлумачэнні, робіць запытанні, патрабуе даведкі; водзіць хвасты газетных рэпарцёраў, пазіруе фактографам і дае інтэрв'ю. На другі ўжо

дзень газеты і радыё на ўвесь свет разнеслі вестку аб ашчасліўленым латарэй чалавеку.

Але вось тут і пачаліся хібы. Містэр Пік, як табе вядома, аўтамеханік, а не капітан: а да таго порта, дзе стаяла гэта «Санта Марыя», тысяча міль. Караблік жа не шлюпка, яго ў кантэйнер не запрэш. Пік запрасіў латарэйных гаспадароў выплаціць яму ў доларах кошт паразода, але атрымаў адказ. Тады ён змясціў аб'явы ў газетах аб продажы судна, чакаў тыдзень, але не дачакаўся ніводнай прапановы. Ён — да гандлёвых і марскіх экспертаў — у чым справа? Аказваецца, справа ў скарачэнні гандлёвых абаротаў марскога флоту і ў старасвецкіх якасцях тae «Санта Марыі». Карабель вялікі, але ўжо стары і нікчэмны. Ад усіх гэтых навін містэр Пік схуднеў, і пінжак заматляўся на ім, нібы паштыны навырост. А тут новыя непрыемнасці: з порта прыйшла тэлеграма ад аб'яднання партавікоў і іхні рахунак — за ўтрыманне ля прычала судна заплаціце такую-та і такую суму, а ў наступныя дні тарыф за прычальнага месца будзе павышаны ў паўтара разы.

Містэр Пік пачаў сівець. Гандляры і крэдыторы, нюхам учу́шы благое, перасталі скідаць капелюшы пры сустрэчы з ім, а на форменных бланках пачалі страчыць напамінкі аб тэрмінах плацяжоў. Містэр Пік пачаў праклінаць тую латарэю і грызіці жонку за дурную ініцыятыву, а жонка — грызіці мужыка за камерцыйную неразваротлівасць.

Я пільна гляджу, як хітравата ўсміхаецца запалымі вачыма дзядзька Пракоп, як плывуць у зацішку шызыя струменьчыкі з яго адмыслове люлькі. У двары ціха, толькі часам з-за вугла ўрываецца венцер, недзе ў кватэры іграе прыёмнік ды на суседскім двары кудахча курыца. Дзіўныя справы тыя захапляюць мяне сваёй навізной, такім незвычайнім для нашага жыцця паваротам падзеі і логікай з'яў.

— Даўк вось, значыць, задумаўся містэр Пік і паразы ѿ хоць як-небудзь адкараскацца ад гэтага клятога выйгрыша. Праз аднаго знаёмага ў тым партовым горадзе напытав ён купца на свой паразод. Купец гэты не маражод, а гаспадар метызнага завода і, вядома, за чвэрць цэнты, якая падышла б хутчэй для якога-небудзь рачнога катэра, купіў

бы тое судна на металалом. Усё ўжо было ўладжана — і цана і парадак куплі-продажу, як раптам тэлеграма: здзелкі не адбудзецца. Містэр Пік аж вар'яцее — чаму? Аказваецца такая справа: метызнік атрымаў таямнічую пагрозу: купіш параход — вылеціш у трубу. Вядома, сталеліцейныя трасты тут глядзяць пільна, і ім такая здзелка не па-нутру сталася. Містэр Пік яшчэ цану збавіў, кідаўся сюды-туды, але калі ўжо тыя магнаты цыкнулі, то хто адважыцца пайсці наперакор ім?

Што тут было рабіць бедалазе Піку? Рахунак у порце ўсё расце — гэтак і ў турму нядоўга трапіць за неплацёжа-здольнасць. Пагараўваў містэр Пік, прадаў свае набыткі — і «Форд», і палову дома, і нават святочныя гарнітуры свае і жончыны — і паехаў у той порт. Там ён наняў буксір, каманду матросаў, якія выцягнулі ту ю старую бандуру з порта, адбуксавалі яе ў акіян і затапілі. Містэр Пік пасля гэтага стаў сівы, як той голуб, страціў пасаду, добра яшчэ, што гаспадар злітаваўся і прыняў яго простым рабочым. Вось, браце, якая гісторыя!

— Дзіўная гісторыя, — кажу я, і душу маю неяк агортвае сум. Хоць і чужое яно, тое гора, і даўняе, і далёкае, а неяк аж дрыжыкі бягуць па спіне ад гэтакіх драпежных парадкаў у той заморскай краіне. А дзядзька Пракоп, відаць, прывык ужо за трыццаць год да такіх пачварных з'яў капіталістычнага свету і цяпер толькі цмыгае сваю люльку ды хітра ўсміхаецца: вось, маўляў, як бывае.

А я ў той дзень не выйграў ні «Волгі», ні «Масквіча», ні нават пыласоса. Я выйграў дзіцячую каляску. І гэтая штуковіна мне здалася такой важнай і каштоўнай, што, параіўшыся з жонкай, мы рашылі не патрабаваць за яе гроши, а чакаць пасылкі натурай. Хоць у нас няма дзяцей, але хай прысылаюць: бадай, спатрэбіцца.

[1957 г.]